

Fremstillingen av familien i grunnskolens lærebøker fra 1978-2020

MGLU3111

Våren 2021

Silje Løseth

Sammendrag

Familieformene har endret seg mye i de siste tiårene, og da er det også naturlig at lærebøkene henger med. Denne oppgaven ser på hvordan familien blir fremstilt i lærebøkene for småtrinnet og om synet på familien og familieformene har endret seg. Der problemstillingen er: *Hva er endret i synet på familien i lærebøkene hos småtrinnet fra 1970-tallet til i dag?*

For å finne svar på problemstillingen har jeg brukt en kvalitativ innholdsanalyse, der det har blitt gjort et utvalg lærebøker for småtrinnet som empiri. Her er det plukket ut to bøker fra 70-80-tallet og to bøker fra nyere tid henholdsvis 2018 og 2020.

Analysen viser at bøkene har endret seg etter tiden, og både O-fagsbøkene og Spire viser seg å være tidsriktige lærebøker. Spire viser til mange ulike familieformer som har blitt vanlig oppover 2000-tallet. Arena tar derimot et skritt tilbake, og har utelukket flere viktige momenter. Her er verken stefamilien eller eneforsørgere nevnt som familieformer. Også ut ifra familiebegrepene fra Arena viser at stefamilien ikke er inkludert i resten av familien.

Innholdsfortegnelse

1.0 Introduksjon	4
2.0 Familien i endring	5
2.1 Fra 1800-tallet og til i dag	5
2.1.1 Stjernefamilien	7
2.2 Velferdsstatens betydning for familien	8
3.0 Metode.....	10
4.0 Empiri.....	11
5.0 Analyse.....	12
5.1 Familieformer.....	12
5.1.1 Kjernefamilien, fortsatt en av de vanligste familieformene	12
5.1.2 Representasjonen av eneforsørgere i lærebøkene	14
5.1.3 Andre typer familier representert i lærebøkene.....	15
5.1.4 Når blir steforeldre en del av familien?.....	17
6.0 Konklusjon	20
Litteraturliste	21

1.0 Introduksjon

Begrepet *familie* betyr opprinnelig husstand; de som bor i huset sammen. I romersk tid var dette ektefeller, barn og slektninger, men også tjenere og slaver. Mens i moderne tid skilles det imidlertid mellom *husstand* og familie (Skirbekk, Kjølørød & Schackt, 2021). Tradisjonelt sett defineres en familie som en sosial gruppe som er knyttet sammen gjennom slektskap eller ekteskap, der de voksne medlemmene tar ansvar for oppfostring og oppdragelse av egne eller adopterte barn (Schiefløe, 2017, s. 454). Hva som anses som å være en familie varierer mellom ulike land og kulturer, det kan derfor variere hva begrepet familie rommer selv i dag. I denne oppgaven velger jeg å forholde meg til regjeringen sin utredning for nye barnelov sin definisjon på familien.

[...] Familiebegrepet forbeholdes ikke her grupper med biologiske bånd.

Familiebegrepet omfatter tradisjonelle kjernefamilier, men også familier i delte hushold med stefamilier, dine, mine og våre barn. Familier kan være ektepar og samboere med og uten barn, de kan inkludere samværsforeldre, og det kan være familier med likekjønnede par eller par av ulike kjønn. (NOU 2020:14, 2020, s. 35)

Med flere endringer i samfunnet har den vanlige kjernefamilien blitt mindre vanlig og dermed er det mange forskjellige familietyper man møter i det norske samfunnet. Det er tydelig at familiestrukturere har endret seg, og da bør også hvordan vi fremstiller familien i lærebøkene forandre seg. Har de gjort dette på de femti årene som har gått siden 1970? *Hva er endret i synet på familien i lærebøkene hos småtrinnet fra 1970-tallet til i dag?* Har lærebøkene klart å holde samme takt som samfunnet i utviklingen?

Denne oppgaven vil fokusere på familiens rolle og funksjon som er fremstilt i grunnskolenes lærebøker for småtrinnet. I en innholdsanalyse vil jeg prøve å få svar på om lærebøkene har holdt tritt med samfunnet.

2.0 Familien i endring

2.1 Fra 1800-tallet og til i dag

Kjernefamilien ser annerledes ut på 1800-tallet enn vi forstår den som i dag. Tidligere var det vanlig at kjernen var en mann og en kvinne, og paret var alltid gift. Det var også vanlig at det bodde andre slektninger og mennesker i husholdet som også ble ansett som en del av familien. Dette kunne være foreldrene deres, onkler, tanter, tjenestefolk, men også «lausunger» og ugifte søsken. I tillegg bodde gjerne flere gifte par sammen i generasjonsboliger for eksempel et foreldrepar som bodde sammen med gifte sønner og familien deres. Denne typen familie endrer seg igjennom industrialiseringa som foregår på midten av 1800-tallet. Mannen går ut i lønnet arbeid innen handel, samferdsel og industri, samtidig vokser det fram en borgerlig offentlighet (Andersen, 2014, s. 6).

Det moderne familieidealet som vi kjenner det i dag dannes i første omgang i etterkrigstiden. 1950 og 60-årene er kjennetegnet av den funksjonsdelte kjernefamilien. Den funksjonsdelte familien var en ideell enhet i industrisamfunnet. Mannen jobbet ute og kvinnen hadde ansvar for hjemmet, med blant annet bearbeiding av råvarer, matproduksjon, klesproduksjon og renhold i tillegg til å ha ansvar for barna (Schiefløe, 2017, s. 454). Ekteskapet var den eneste akseptable samlivsformen, og skilsmisser var sjeldne og forbundet med skam. I løpet av få år på 70-tallet hadde kvinners yrkesdeltakelse eksplodert. I 1979 hadde 70 prosent av ektepar to skattbare inntekter, og dette skjedde samtidig som at nye sosiale bevegelser så dagens lys i Norge (Andersen, 2014, s. 7). Familien gikk igjennom mange endringsprosesser i løpet av 70-tallet og familien «slik vi kjente den» - som en stabil kjernefamilie rundt et heteroseksuelt par med kjønnskomplementær arbeidsdeling, tok brått slutt. Flere par begynte å bo sammen uten å være gift, og man fikk tilgang til mer effektiv prevensjon, homofile forhold ble avkriminalisert og skilsmisseratene steg (Aarseth, 2018, s. 86).

På 70-tallet begynte tendensen med kortere varighet på samlivet å bli bekreftet i skilsmissestatistikken, men mye tyder på at de som skilte seg giftet seg raskt igjen. I 1974 var det 6460 skilsmisser, og 5156 separasjoner. Det vil si at 19 av 100 ekteskap vil gå i oppløsning (NOU 1976:12, 1976, s. 4).

Stefamilien blitt helt vanlig for de fleste barn i dag og en av grunnene til dette er at nesten halvparten av alle ekteskap i dag ender i skilsmisse, denne statistikken har vært stabil i en flere år nå. Tall fra 2019 viser at det ble inngått 19 855 ekteskap, mens 9609 skilte seg, omtrent halvparten av alle ekteskap går i oppløsning hver år (Statistisk sentralbyrå, 2021c).

Dermed er det en del barn som opplever at foreldrene skiller seg, og ofte etablerer begge foreldrene ny familie med ny partner. En annen grunn kan være at færre gifter seg, og antallet samboende foreldre har økt (NOU 2020:14, 2020, s. 35). I 2019 var det ca. 255 000 barn som bodde med sine samboende foreldre (Statistisk sentralbyrå, 2021b). 11 000 av disse barna opplevde at foreldrene ble separerte (Statistisk sentralbyrå, 2021a).

Opprinnelig viser begrepet *stebarn* til et foreldreløst barn. Ordet «ste» kommer av ordet *steop* og betyr fravær. Stefamilien er egentlig ikke noe nytt, og på 1600-tallet var det i perioden stor grad av gjengifte etter dødsfall og det var ikke uvanlig å vokse opp med stemor eller stefar i huset. Det som kjennetegner stefamilien i dag er imidlertid ikke fravær av en av foreldrene, men at det har kommet til noe nytt – i de fleste tilfeller at det finnes flere mulige søsken og omsorgspersoner enn de biologiske tilknyttede foreldrene (Andersen, 2013, s. 29-30). Tall fra 2020 viser at rundt 80 000 barn bor i dag i en slik familieform (Statistisk sentralbyrå, 2021b).

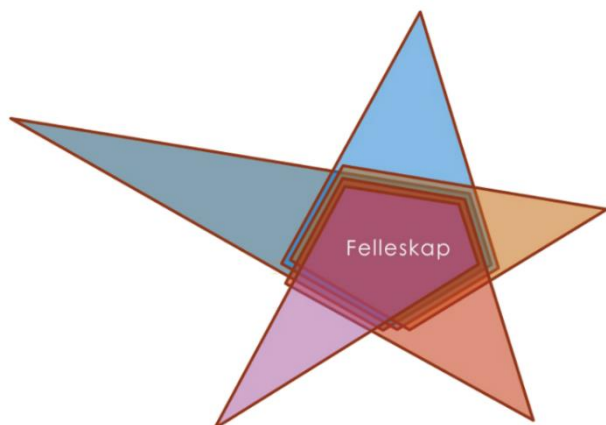
Men det har også de siste årene blitt mer åpent for andre former av familier. Fra 1. 2009 fikk lesbiske- og homofile par samme rett til å inngå ekteskap som heterofile par, og fra 2017 kan også likekjønnede par vies i Den norske kirke (Bufdir, 2015). I 2009 fikk kvinner som er gift eller samboer med en annen kvinne mulighet til å få assistert befruktning gjennom en endring i bioteknologiloven (Bioteknologirådet, 2020). Denne lovendringen i innebærer en rett for lesbiske samboere og ektefeller til å bli vurdert for assistert befruktning på lik linje med heterofile par og biologisk mors samboer/ektefelle får etter barneloven status som medmor. Lesbiske og homofile kan også på lik linje med heterofile, både som enslige, ektefeller og samboere adoptere. Det er et unntak fra denne regelen. I tilfeller hvor barnets opprinnelsesland ikke tillater adopsjon til likekjønnede, kan barnet ikke stebarnsadopteres av foreldrenes likekjønnede samboer, registrerte parter eller ektefelle. Denne retten har av noen blitt definert som en «papirrettighet», da det er få land som aksepterer adopsjonssøknader fra lesbiske og homofile. (Bufdir, 2015). Dermed er det nå også flere barn som to mødre eller to fedre, noe som har gjort at enda en ny type familie har blitt mer vanlig i dagens samfunn. I dag har debatten også utvidet seg til å også omfatte bifile, transpersoner, interkjønns personer og queerpersoner. Offentlige myndigheter, rettighetsorganisasjoner og forskere bruker ofte lhbtqi-begrepet, eller dets forløper LHBT, som en måte å favne om flere minoritetsgruppers felles utfordringer på i samfunnet (Grindheim, Heidar, Strøm & Baldersheim, 2020, s. 233).

Kvinnerens løsrivelse fra hjemmet er en del av det flere sosiologer kaller *individualiseringen* av samfunnet (Andersen, 2014, s. 8). En viktig konsekvens av individualiseringen er at menn og kvinner løses fra de fastlåste kjønnsrollemønsteret, og der blir særlig kvinner et eget autonomt

individ med frihet til å velge noe annet enn hjemmearbeid. Skillsmissebølgen som startet på 60-tallet er en av flere konsekvenser av individualiseringen (Andersen, 2014, s. 9). Noen av de viktigste kjennetegnene ved dagens familier er et stigende antall sammensatte familier. Et samlivsbrudd kan innebære tap av kontakten med den ene forelderen, men kan også åpne opp for tilgang til flere hjem og flere ressurser for barna (Syltevik, 2021, s. 7-8). På 70-tallet ble også de første tilfellene av samboerskap registrert, og det er i dag en av de mest vanlige samlivsformene. 30 prosent av de som lever i et samliv er samboere, 35 prosent er gift. Fra perioden 1993-1995 til 2017-2019 har antall samboere økt med 10 prosent. 36 prosent består av personer som ikke lever i et samliv (Tømmerås, 2021). Et annet viktig utviklingstrekk er at nye reproduksjonsmetoder koblet med individualisering og økt fokus på valgfrihet frikobler seksualitet fra reproduksjon. Med prevensjon får kvinner bedre kontroll over en eventuell graviditet, og gradvis endres også betingelsene for hvordan en familie kan oppstå. I dag kan både ufrivillig barnløse, enslige og homofile ved hjelp av assistert befruktning danne familier. Men selv om den norske familien har endret seg radikalt i etterkrigstiden, er ekteskapet fortsatt den samlivsformen som står sterkest i Norge. Ekteskapet har historisk vært blant de viktigste institusjonene i samfunnet for bevaring av formue, for konsolidering av familier og for å sikre arv (Andersen, 2014, s. 10).

2.1.1 Stjernefamilien

Mens kjernefamilien med mor og far og barn fortsatt lever videre som et ideal, består en stor andel av den norske befolkningen av det Andersen betegner som en *stjernefamilie* (Andersen, 2014, s. 65). En stjernefamilie er en samlende benevnelse for alle de familiebandene vi står overfor i det senmoderne samfunnet. Stjernefamilien er et mer åpent begrep enn kjernefamilien, og i motsetning til å konnotere en lukket kjerne viser ordet «stjerne» til stråler som fanger opp flere personer og relasjoner. Andersen legger det relasjonelle prinsippet til grunne i begrepet heller enn biologi. Det vil si at stjernefamilien også kan bestå av mennesker man ikke er biologisk tilknyttet til.

Figur 1. Fra «Når margin blir mainstream», av Andersen, U. C. *Når margin blir mainstream: forhandlinger av ekteskap, foreldreskap og slektskap i mediene* (Doktorgradsavhandling, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi). Universitetet i Oslo, Oslo.

Figuren til Andersen skal symbolisere de ulike relasjonene som man kan ha i et fellesskap. De ulike armene tilsvarer ulike mennesker som møtes i et fellesskap. Her kan man tenke seg til at dette er fellesskapet rundt et barn. På stjernearmene kan vi da finne mor, far og eventuelle småsøsken. Men vi kan også finne stemor, stefar, besteforeldre, onkler, tanter og stesøsken for eksempel. Alle disse menneskene skaper et fellesskap sammen. Selv om det ikke er noe biologisk tilknytning kan man altså ha en plass i stjernefamilien.

2.2 Velferdsstatens betydning for familien

Familien kan både produsere og reprodusere ulikhet. I tillegg må familier håndtere ulikhet innad og utad, horisontalt i familienettverket og vertikalt over generasjonene. De skandinaviske velferdsstatene har i særlig grad vært kjennetegnet av mulighetene de gir individet til uavhengighet fra familien og arbeidsmarkedet. Velferdsstaten har overtatt oppgaver som tidligere ble ivaretatt av familien, og sørger for offentlig hjelp til omsorg for barn, syke og eldre, samt tar økonomisk ansvar i særlige situasjoner (Syltevik, 2021, s. 243).

Familiepolitikken utgjør en viktig ramme for hvordan foreldre kombinerer yrkes- og familiearbeid. Det er særlig tre elementer som står sentralt, barnehageplasser, foreldrepermisjon og kontantstøtteordninger. Den norske familiepolitikken har blitt karakterisert som dualistisk eller ambivalent, fordi den inneholder både elementer som støtter en likestilt familiepraksis, slik som barnehage og foreldrepermisjon, og elementer som støtter en mer tradisjonell familiepraksis, slik som kontantstøtte for barn som ikke går i barnehage (Kitterød, 2016, s. 234). I Norge har foreldrene forsørgeransvar for sine barn til de er myndige, og etter det skal de i utgangspunktet klare seg selv, eventuelt med hjelp fra Statens lånekasse. Voksne barn har heller ikke forsørgerplikt overfor foreldrene sine, og helse- og omsorgsinstitusjoner gir omsorg til pleietrengende eldre og syke (Syltevik, 2021, s. 243).

Barnehageloven som kom i 1975 fastslo at alle som ønsker det skal få barnehageplass, men lenge var det mangel på barnehageplasser og foreldrebetalingen var ganske høy. I 2003 fikk vi en sterk opptrapping av barnehageutbyggingen og en maksimumspris for en barnehageplass. I 2009 ble barnehageplass lovfestet som en rettighet fra barnet fyller ett år. I 1977 ble det innført en betalt foreldrepermisjon på 18 uker. Seks uker etter fødselen var reservert for mor og resten kunne deles mellom foreldrene. I 1993 ble permisjonen utvidet til 42 uker med 100% lønnskompensasjon eller 52 uker med 80% lønnskompensasjon. Samtidig ble det innført en fedrekvote på fire uker, og senere har denne kvoten økt flere ganger og i 2013 ble

den økt til 14 uker. Fedrenes permisjonsuttak har økt i takt med innføring og utvidelser av kvoten, men det er fortsatt forholdsvis få som tar mer enn kvoten (Kitterød, 2016, s. 234).

Med partnerskapsloven og felles ekteskapslov kom også muligheten for lesbiske og homofile til å leve et liv med barn. Det vil si at nye grupper får tilgang til foreldreskapet som før var forbeholdt det heterofile samlivet. Selv om familie og slektskap endres med skilsmisser og samboerskap, står fortsatt normer blant barnefamilien sterkt i Norge. Det er fortsatt slik at en familie uten barn knapt regnes som en familie. Sjenerøse fødselspermisjonsordninger til både mødre og fedre har resultert i at Norge er et av de landene i Europa der fødselsraten er høyest, bare 13 prosent av norske kvinner over 45 år er barnløse (Andersen, 2014, s. 12). Familien har dermed gått fra å være et husmorssamfunn på 50-60-tallet til å bli et samfunn der både kvinner og menn skal ha lønnet arbeid, også når de har små barn. Kvinner har dermed fått livsløp med mer lønnet arbeid enn tidligere, og velferdsstatens innsats overfor barnefamiliehusholdet er vesentlig styrket med utbyggingen av barnehager, SFO-tilbud og utvidelsen av foreldrepermisjonsordningen (Syltevik, 2021, s. 246).

De kulturelle forventningene om å oppfylle moderskapet eller farskapet legger et enormt press på de parene som ikke klarer å få barn. Det er i lys av disse normative forventningene at identitetskampen om retten til å få barn og til å danne alternative familiebånd må forstås (Andersen, 2014, s. 13). Det norske lovverket knyttet til familie og foreldreskap er delvis liberalisert, det har kommet til nye foreldreskapsroller som medmor. Men samtidig står det biologiske perspektivet sterkt, og staten har sterk tiltro til det biologiske slektskapet. Også der det er alvorlige mangler ved foreldrenes omsorgsevne har det blitt ansett som en selvstendig verdi at biologiske foreldre selv oppdrar sine barn. Staten har også gjennom lovverket også styrket det biologiske slektskapet ved å endre regelen til DNA-tilknytning, og i 2003 fjernet staten anonymitetsklausulen for donorsæd nettopp for å styrke barns rett til å få kjenne sitt eget genetiske opphav (Andersen, 2013, s. 36).

3.0 Metode

I denne oppgaven er fokuset på lærebøker for småtrinnet fra 70-tallet. Der jeg har gjort en innholdsanalyse av tekstinholdet som er relevant for familien, og utviklingen av familien i lærebøkene for småtrinnet. Lærebøkene er valgt ut fra 1970-1980-tallet og til 2018-2020 for å kunne se en eventuell endring, da det i denne tidsperioden har skjedd flere forandringer i familierpolitikken som har ført til en økning i forskjellige familieformer. Innholdsanalyse forstås ofte som en teknikk for å trekke realiserbare og valide slutninger fra data til kontekst. I en bred forstand viser innholdsanalyse til enhver analyse som systematisk sammenfatter tekstinhold. Hensikten med tekstanalyse er å gi en konsentrert gjengivelse av innholdet i et tekstmateriale og den kan dermed favne både kvalitative og kvantitative teknikker (Bratberg, 2017, s. 101).

I en innholdsanalysen er tekst et empirisk materiale hvor vi kan avlese, telle og sammenligne aktørenes egenskaper og holdninger (Bratberg, 2017, s. 116). Innholdsanalysen forholder seg til et klart definert empirisk materiale og tekstene som skal analyseres er tydelig avgrenset (Bratberg, 2017, s. 118). Analyse materialet består av lærebøker der jeg har sammenlignet hvilke holdninger de ulike lærebøkene har ved å se på familien og hva som har forandret seg siden 70-tallet. Dette inkluderer også å se på hvordan staten forstår hva familien er. Det som har blitt sett på som relevant fra empirien er hentet ut av teksten og plassert i tabeller. Teksten i tabellen er sitering fra lærebøkene og er blir derfor ikke tolket før i analysen.

Analysen ser på hvordan de ulike lærebøkene fremstiller ulike familieformer, om det er forenlig med hvilke familieformer som er og var representert i det norske samfunnet. Det er derfor da naturlig og også se på hvordan staten med både læreplaner og offentlige utredninger ser på hva en familie er. Resultatene som kommer frem i analysen trenger likevel ikke å representere de intensjonene forfatterne hadde. Selv om lærebøkene søker å oppfylle kravene i læreplanen er også forfatterne påvirket av samfunnsmessige forhold. Samtidig må man også ha med seg at lærebøkene ikke er det eneste som avgjør hvordan undervisningen skjer. En vil likevel kunne analysere læreboken, fordi man må anta at både lærere og elever bruker den.

Et problem med en slik tekstanalyse er at analysen bygger på konstruerte kategorier, derfor finnes det ingen garantier for at andre forskere ville ha vektet funnene på samme måte. Magne Angvik gjengitt i Myrset anbefaler derfor å støtte opp analysen med sitat, slik at en hele veien viser at en har belegg for konklusjonene sine (Angvik, 1982, sitert i Myrset, 2011, s. 15). Det at oppgaven baserer analysen på fire bøker vil gjøre muligheten til etterprøving større.

4.0 Empiri

Oppgaven tar for seg fire læreverk fra 1978-2020, to av læreverkene hører til mønsterplanen fra 1974, et læreverk fra LK06 og det siste læreverket tilhører LK20. Empirien er avgrenset til kun hovedbøkene og kapitlene som omhandler familien, eventuelle andre kapitler, arbeidsbøker og lærerveiledninger er utelatt. Læreplanene er utelatte slik at analysen baserer seg kun på lærebøkene. Derfor kan man ikke hevde at dette er det læreplanen forteller at elevene skal lære, men heller kun forfatterens tolkninger av den aktuelle læreplanen som tilhører tiden bøkene er utgitt i.

I alle bøkene er familien et eget kapittel, men likevel varierer det hvor mye tekst som kan hentes ut. Noe av dette kan også begrunnes med at lærebøkene er laget med hensyn til ulike årstrinn og det vil da også være naturlig at ei lærebok for 4. trinn har mer tekst enn lærebøkene til 1-2 trinn.

Utvalget lærebøker som er analysert:

Hansen, K. I. (1981). *O-fag: grunnbok: 4A* (2. utg.). Fabritius.

Hansen, K. I. (1978). *O-fag: grunnbok: 2B*. Fabritius

Vedum, L. A. S. (2018). *Spire 4: samfunnsfag*. Gan Aschehoug.

Eie, S., Lien, T. & Valeur, T. (2020). *Arena 1-2 : samfunnsfag* (1. utg.). Aschehoug undervisning.

Det er verdt å merke seg at O-fags bøkene både har lik forfatter og likt forlag, mens Spire og Arena er to forskjellige forlag og forfattere. Dette kan gi utslag i analysen, da O-fags bøkene hører til samme bokserie, mens Spire og Arena er uavhengig av hverandre.

5.0 Analyse

Med reform 97 ble skolen endret fra obligatorisk 9-årig skolegang, til 10-årig skolegang. Med dette ble også skolestart satt til 6 år istedenfor 7 år. Opplæringen på småtrinnet skulle bli preget av tradisjonene fra både barnehagen og skolen, og gi en god overgang fra barnehagen til skolen. Lek skulle være en sentral del av skolehverdagen og opplæringa skal gi næring til leken, og leken gi næring til opplæringa (Kirke- undervisnings- og forskningsdepartementet, 1996, s. 73).

Dermed er det viktig å huske på at dagens lærebøker er laget for yngre elever enn O-fags bøkene på 70-80-tallet. En lærebok til 1. klasse i dag må være tilpasset elever fra 5-7år, der det er et stort sprang mellom elevene i denne alderen. O-fagsbøkene er tilpasset elever fra 6-10 år, mens Spire og Arena er tilpasset elever fra 5-9 år. Dermed kan det være forskjeller fra en tredjeklassebok fra 70-tallet og en tredjeklassebok fra 2000-tallet. På grunn av dette har jeg valgt å se på småskolen samlet og prøve å få et bredest mulig analysemateriale. På grunn av at jeg ser på O-fagsbøkene samlet, og Arena og Spire samlet har jeg dekket nesten den samme aldersgruppen og dermed er den sammenlignbar.

5.1 Familieformer

5.1.1 Kjernefamilien, fortsatt en av de vanligste familieformene

<i>Tabell 1: Representasjon av kjernefamilien i lærebøkene</i>				
	O-fag 2B (1978)	O-fag 4A (1981)	Spire 4 (2018)	Arena 1-2 (2020)
Kjernefamilien	«Even bor sammen med mor, far, Ida og Lille-søster» «Familien til Petter bor i eget hus med hage omkring. Petter har alltid bodd i dette huset. Han bor sammen med mor og far.»	«Her er Rolf. Han bor sammen med mor og far.»	«Kjernefamilien er de du bor sammen med. Den kan bestå av mor, far og barn eller en alenemamma eller alenepappa.»	«I en annen kan det være en mamma og en pappa»

I O-fag 2B møter vi familien til Even, og det er også fortellinger om Evens familie som er gjennomgående gjennom hele kapittelet. Her er det Even som er hovedpersonen. Even bor sammen med mor, far, Ida og Lille-søster, den klassiske kjernefamilien fra 70-tallet der mor stort sett er hjemme med barna og far jobber lange dager ute i industrien. Dette er et eksempel på en funksjonsdelt familie, og det var en ideell enhet i industrisamfunnet (Schiefløe, 2017, s.

454). Også i O-fag 4A møter vi kjernefamilie, denne gangen møter vi Rolf som bor sammen med mor, far og lillebror.

Selv om kjernefamilien har blitt mindre vanlig siden 70-tallet er det fortsatt en av den meste vanlige familieformen vi har i dag også, tall fra 2019 viste at 800 000 barn bodde sammen med sine samboende eller gifte foreldre (Statistisk sentralbyrå, 2021b). Dermed er det også helt legitimt at det også fortsatt vies plass til denne familieformen i nyere lærebøker slik som Spire og Arena. I de nyere bøkene er derimot ikke fokuset på den ideelle kjernefamilien like stort. Spire 4 viser til at kjernefamilien er de man bor sammen med, og den kan bestå av mor, far og barn. Men Spire 4 er også veldig tydelig på å vise at det også er mange andre familietyper som har blitt vanlig i når boken ble utgitt i 2018.

Noe som kan være problematisk med Spire 4 sin tekst om familier er hvordan de definerer kjernefamilien. Ut ifra teksten kan det virke som om også familiehusholdninger som består av aleneforeldre er definert som er kjernefamilie. Det norske akademis ordbok definerer kjernefamilien slik:

Familie som består av mor, far (ev. to voksne av samme kjønn) og eventuelle barn (både egne og adopterte). (Det norske akademis ordbok, u.å.)

Ut ifra denne definisjonen inkluderer ikke kjernefamilien alenemødre eller alenefedre. Dermed kan man også si at Spire 4 konkluderer med noe som de ikke kan. Det kan være flere grunner til dette, men en av grunnene kan være at de har utvidet kjernefamiliebegrepet til å også gjelde aleneforeldrehusholdninger. En annen grunn er at kjernefamiliebegrepet har blitt videre med tiden, og derfor er det også blitt mer vanlig å definere kjernefamilien som de man bor med, og dermed at kjernefamiliebegrepet blir brukt slik som stjernefamilien kan bli brukt.

Man kan derfor si at også lærebøkene i større grad burde bruke begrepet stjernefamilien i tillegg til andre familiebegreper. For noen elever vil det bli vanskelig å definere sin egen familieform med de tradisjonelle begrepene, men i stjernefamiliebegrepet vil derimot alle elever kunne finne sin plass i jungelen av familiebegreper. Da får elevene også mulighet til å finne ut hvem som tilhører akkurat deres familie, uten at de tradisjonelle definisjonene får råde over hvem elevene selv tenker at tilhører sin egen familie.

5.1.2 Representasjonen av eneforsørgere i lærebøkene

<i>Tabell 2: Representasjon av eneforsørgere i lærebøkene</i>				
	O-fag 2B (1978)	O-fag 4A (1981)	Spire 4 (2018)	Arena 1-2 (2020)
Eneforsørger	«I Ruts familie er de tre personer. Hun har en liten bror på fire år. Moren og faren til Rut er skilt. Derfor bor far et annet sted. Rut er ofte på besøk hos faren sin.»	«Når Eva er på skolen, har hun nøkkel i ei snor. Det er nøkkelen til huset der hun bor. Der bor hun sammen med mor og lille-søster.»	«Noen barn bor bare eller mest hos den ene forelderen.»	Eneforsørger er ikke nevnt.

I O-fag 4A starter kapitlet med en tekst som heter «Når mor arbeider ute». Denne handler om Eva. Eva bor sammen med mor og lille-søster i et hus. Moren til Eva er eneforsørger og er den andre familietyper som er nevnt i O-fag 4A. På 70-tallet begynte man for alvor å se tendensen på kortere varighet på ekteskapene og allerede da viste statistikken at 19 av 100 ekteskap ville gå i oppløsning (NOU 1976:12, 1976, s. 4). Siden det lenge var kun ekteskapet som var den eneste akseptable samlivsformen er det også da naturlig å tro at mange av disse parene hadde barn, og det ble i løpet av 70-tallet flere barn som opplevde at foreldrene gikk fra hverandre og dermed var det også flere som bodde hos kun en av foreldrene.

Den tredje teksten i O-fag 2B heter «Familier er forskjellige». Her er fokuset på at familier er forskjellige og at de bor på forskjellige måter. Den kan virke som om formålet med teksten er å vise at det finnes flere forskjellige typer familier. Det som virker problematisk med denne teksten er at de bruker mer ord på å beskrive hvordan de ulike familiene bor, enn hvem de bor sammen med. Even bor i blokk sammen med mor, far, Ida og Lille-søster. Rut bor i et helt nytt rekkehus sammen med mor og lillebror. Foreldrene til Rut er skilt, og Rut er ofte på besøk hos faren sin. Petter bor i eget hus med hage, sammen med mor og far. Ingenting i denne tekster sier noe om det er biologisk slektsbånd som binder disse familiene sammen, men heller ingenting som sier noe om det motsatte. Det er heller ingen store variasjoner på de forskjellige familietyper som blir fremstilt. Denne teksten fremmer to forskjellige familieformer: kjernefamilien og eneforsørgeren, men det kan virke som om fokuset ligger mer på de forskjellige bosituasjonene i form av det materielle, enn de man bor sammen med og hvilken familietype de tilhører.

Men vi får som nevnt høre om Rut. Det er naturlig at O-fag 2B har valgt å ta med noe om eneforsørger, da det var på 70-tallet vi begynte å se tendensene til økningen av

skilsmissestatistikken. Med økningen av skilsmisser vil man også kunne få en økning i antall barn som bor hos kun den ene forelderen.

Tall fra 2020 viser at 176 000 barn bor sammen med kun en av foreldrene sine (Statistisk sentralbyrå, 2021b). Dette vil si at det er mer vanlig at barn bor sammen med kun mor eller kun far enn at de bor sammen med steforeldre. «Noen barn bor bare eller mest hos den ene forelderen.», Spire 4 velger å trekke inn både de barna som bor kun hos en av foreldrene sine, men også de som har delt bosted. Tall fra 2012 viser at 30% av barn med separerte foreldre har delt bosted (Kitterød, Lyngstad, Nymoene & Wiik, 2014). Selv om disse tallene kan ha endret seg til 2018, er det naturlig å tro at tallene ikke har forandret seg veldig mye. Arena 1-2 velger å ikke nevne eneforsørgere i det heletatt, dermed har de utelatt en av de vanligste familieformene ifølge SSB.

5.1.3 Andre typer familier representert i lærebøkene

	O-fag 2B (1978)	O-fag 4A (1981)	Spire 4 (2018)	Arena 1-2 (2020)
Andre familietyper	Ikke nevnt.	«Familier er ikke like. Her ser du noen familier. Før i tida var det flere barn i familiene.» ¹	«Den kan bestå av [...] to foreldre som har samme kjønn» «Familier som ønsker å adoptere, kan være heldige og få overta og gi omsorg til ett eller flere barn som ikke har egen familie.» «Noen ganger er det best for barnet å bo i en fosterfamilie» «Noen familier har flyktet fra krig og uro i hjemlandet. Flyktningfamiliene trenger hjelp til å lære et nytt språk og til å forstå den nye kulturen de er kommet til».	«I en familie kan det være to pappaer». «Kjæledyr kan også høre til familien.»

En problematisk tekst i O-fag 4A er teksten «Andre typer familier», teksten er veldig kort og lener seg dermed på bildene. Bildene har ingen bildetekst, og derfor blir det også flere forskjellige måter å tolke bildene på. Dermed er det umulig å si hvilke familietyper lærebokforfatterne hadde i tankene når de laget boken. Det som er oppsiktsvekkende er at alle

¹ Illustrasjonen til teksten kan tolkes på flere forskjellige måter.

familiene på bildene virker veldig like. Alle familiene har to barn, en gutt og ei jente. Tre av familiene består av både en kvinne og en mann. En familie har to kvinner, og to av familiene har noen ekstra familiemedlemmer slik at det kan virke som om det er en storfamilie. I en eventuell lærerveiledning kunne vi ha fått svar, men disse er utelatt fra analysen da ikke alle bøkene hadde lærerveiledning. Slik jeg tolker illustrasjonene er dette i hovedsak kjernefamilier, men med en storfamilie og en familie med der mor er eneforsørger, men bor sammen med sin egen mor. Dette på bakgrunn av hvilke familietyper som var vanlige på denne tiden. Det er problematisk at det ikke er noe tekst som sier noe om hvem vi møter i disse illustrasjonene, og dermed blir det bare synsing om hvilke familietyper man ser.

Spire 4 er den boken som har mest fokus på forskjellige former for familie. Her er sju forskjellige familietyper nevnt, inkludert kjernefamilien og eneforsørgere. Men de nevner også andre familietyper som har blitt vanlige. Adoptivfamilien, fosterfamilien, stefamilien, homofamilien og flyktningfamilien. Spire 4 er utelukkende positiv til de andre familieformene og bruker positive begreper slik som: omsorg, heldig, trygt og godt.

Arena 1-2 derimot nevner ikke like mange familieformer, men de nevner homofamilien. Noe som kan være lurt da denne familieformen er ganske ny i tiden og dermed er det ikke alle barn som er kjent med dette å ha to foreldre av samme kjønn. I Arena 1-2 har forfatterne også valgt å trekke inn kjæledyr som en del av familien istedenfor å trekke inn andre familietyper. Man kan se på det som problematisk at Arena 1-2 heller velge å trekke inn at kjæledyr kan tilhøre familien istedenfor å ta opp en annen familieform. Her burde de ha nevnt stefamilien som er en av de mest vanlige familieformene i dag.

Dermed kan man se en forandring i bøkene her med at O-fag 2B har valgt å ikke ta med andre familieformer enn kjernefamilien og eneforsørgeren til at Spire 4 har med syv forskjellige familieformer. Arena 1-2 tar derimot et skritt tilbake og nevner kun homofamilien og kjæledyr utover kjernefamilien. Dette er problematisk da 80 000 barn bor i en stefamilie (Statistisk sentralbyrå, 2021b). Men også homofamilien begynner å bli mer vanlig, i 2019 bodde 1300 barn med sine likekjønnede foreldre, mot 1030 barn i 2017 (Bufdir, 2021). Selv om Arena 1-2 er laget for barn som er 5-7 år gamle bor de også i mange ulike familieformer.

5.1.4 Når blir stefforeldre en del av familien?

<i>Tabell 4: Representasjon av stefamilien i lærebøkene</i>				
	O-fag 2B (1978)	O-fag 4A (1981)	Spire 4 (2018)	Arena 1-2 (2020)
Stefamilien	Stefamilien er ikke nevnt.	Stefamilien er ikke nevnt.	«Skilte foreldre finner noen ganger ny kjæreste, og stifter ny familie.»	Stefamilien er ikke nevnt.

Som tidligere nevnt begynte skilsmissestatistikken på 70-tallet å vise en tendens til at samliv hadde en langt kortere varighet enn tidligere, og økningen på skilsmissestatistikken var stor mellom 1967 og 1974. I 1967 skilte 3110 seg, mens i 1974 skilte 6460 seg (NOU 1976:12, 1976, s. 41). Nå i dag bor rundt 80 000 barn med mor eller far og deres nye partner (Statistisk sentralbyrå, 2021b). Men likevel er stefforeldre nevnt verken i O-fag 2B, O-fag 4A eller Arena 1-2. Spire 4 er den eneste som velger å si noe om stefamilien.

Andre husholdsformer enn de som er basert på ekteskapet har vi riktignok alltid hatt, selv om det kanskje er flere som i vår tid overviser andre – og kanskje mer ustabile – måter å leve på. (NOU 1976:12, 1976, s. 42)

Denne setningen i NOU 1976:12 kan tyde på at det på 70-tallet fortsatt var kjernefamilien som var den beste samlivsformen ifølge staten. Det er da også stor sjanse for at lærebokforfatterne av O-fag 2B og 4A var preget av dette synet på familie og derfor ikke har trukket stefamilien inn i lærebøkene. Men selv om ikke stefamilien eksplisitt er nevnt får vi høre om enslige mødre. I O-fag 2B får vi høre om Rut som bor sammen med mor og lillebror, men Rut er ofte på besøk hos far. I O-fag 4A har vi Eva som bor sammen med mor og lillesøster. Som vist i tabell 4 velger Arena 1-2 å ikke trekke inn stefamilien i teksten sin. Det som er kritikkverdig hos Arena 1-2 er at de heller ikke trekker inn begrep som hører stefamilien til i sine oppgaver.

Tabell 5: Ulike familiebegreper brukt i lærebøkene				
	O-fag 2B (1978)	O-fag 4A (1981)	Spire 4 (2018)	Arena 1-2 (2020)
Familieord	Mor	Familie	Familie	Familie
	Far	Mor	Mor	Pappa
	Morfar	Far	Far	Mamma
	Farfar	Bror	Søsken	Barn
	Foreldre	Søster	Kjernefamilien	Storesøster
	Søsken	Lillesøster	Barn	Lillesøster
	Barn	Lillebror	Alenemamma	Sønn
	Søster		Alenepappa	Lillebror
	Bror		Foreldre	Barnebarn
	Lillesøster		Besteforeldre	Oldebarn
	Familie		Oldeforeldre	Onkel
	Mormor		Tante	Fetter
	Farmor		Onkel	Søsken
			Søskenbarn	Bror
			Storfamilien	Søster
			Skilte foreldre	Besteforeldre
			Kjæreste	Foreldre
			Stesøsken	Slektninger
			Adoptivfamilien	Tante
			Fosterfamilien	Kusine
			Flyktningfamilien	Kjæreste
				Partner
				Oldemor
				Datter
				Kone
				Slektning
				Far
				Mor
				Mormor
				Farmor
				Farfar
				Morfar
				Oldefar
				Svigermor

Om man ser på bruken av familiebegreper i hele kapittelet ser man en klar økning fra O-fags bøkene til de nyeste. Der O-fag 2B og 4A fokuserer mest på den nærmeste familien og besteforeldre ser man at fra Spire 4 at også flere familieforhold kommer inn. Arena 1-2 er den boken med helt klart flest familiebegreper, men man kan merke seg at ingen av begrepene omhandler stefamilien. *Partner* og *kjæreste* er det nærmeste man kommer et begrep fra stefamilien, og man kan også tenke seg at det er svært få barn 5-7 år som bruker begrepet *partner* om mor eller fars nye kjæreste, der er nok bruken av mamma eller pappas *kjæreste* mer brukt. Ser man på Spire sin bruk av familiebegrep ser vi at de har trukket inn begreper

som *stefamilien*, *skilte foreldre*, *kjæreste* og *storfamilien*. Begreper som alle kan være med å beskrive en stefamilie. Der Arena er mer sparsommelig på begrepene som omhandler akkurat dette temaet.

Når blir steforeldre en del av familien? Også Andersen setter spørsmålstegn ved når stefamilien får bli en del av familien. Hun påpeker at selv om steforeldrene investerer mye arbeid og følelser i stebarna, har de liten legitimitet og ingen rettigheter i forhold til barna (Andersen, 2014, s. 49). Forskning viser også at skilsmissebarn ofte har mistet kontakten med foreldrenes tidligere partner etter forholdet har tatt slutt. Foreldrenes nye partnere kan være betydningsfulle voksenrelasjoner der og da, som kommer inn i barna sitt liv for å så forsvinne igjen (Widerberg & Kummen, 2012, sitert i Andersen, 2014, s. 49). Dermed kan man si at i øyeblikket der mor eller fars nye partner er involvert i barnets liv vil de være en del av stjernefamilien. De vil få en egen del av stjernen fordi de er betydningsfulle for barnet, men når de forsvinner ut fra barnets liv, vil de også forsvinne fra barnets stjerne.

6.0 Konklusjon

Hva er endret i synet på familien i lærebøkene hos småtrinnet fra 1970-tallet til i dag? Ut ifra analysen kan man se at det er flere aspekter på familien som har endret seg siden 70-tallet.

Blant annet har andre familieformer fått større plass.

Man kan si at O-fags bøkene hører til tiden de er skrevet i. Eneforsørger er nevnt i en av dem, men samtidig er det ikke lagt så mye fokus på. Dette kan være fordi staten heller ikke så på stefamilien som en stabil familieform, og lærebokforfatterne kan ha blitt preget av dette. Det er også ingen tvil om det var familieformene der foreldrene var gift og samboende som var mest vanlig også på 70-80-tallet, og det er da også mest naturlig at dette blir lagt mest vekt på. Også i Spire og Arena er det naturlig at kjernefamilien har sin plass, og de får også sin plass i teksten. I Spire og Arena blir derimot ikke kjernefamilien lagt like mye vekt på som i O-fagsbøkene.

Arena sier ingenting om stefamilien, selv om det er en av de mest vanlige familieformene i dag. Som den nyeste læreboken er dette kritikkverdig at de ikke prioriterer plass til stefamilien. Familieordene i Arena inkluderer heller ikke stefamilien, og det kan virke som om steforeldrene ikke tilhører resten av familien.

Når man ser på familieordene er det klart at storfamilien har blitt et større fokus i de nyere bøkene, der også tanter, onkler, søskenbarn osv. er nevnt. Familien har gått fra å være kun de som bor i samme hus, til alle familiemedlemmene rundt. Stjernefamilien er et begrep som burde inn i lærebøkene da det har blitt mange nye familieformer, og dermed kan det bli vanskelig for elevene å definere hvilken familieform de lever i. Ved å bruke stjernefamilien kan man snakke om alle typer familier.

Dermed kan man også argumentere for at bøkene har endret seg etter tiden, men man kan også se at forfatterne av Arena 1-2 har tatt noen valg som får den til å virke eldre enn den egentlig er. Nettopp fordi de velger å utelate en av den vanligste familieformen vi har i Norge i dag.

Litteraturliste

- Andersen, Unn Conradi. (2013). Fra kjernefamilie til stjernefamilie. I Wencke Mühleisen & Jørgen Lorenzen (Red.), *Å være sammen. Intimitetens nye kulturelle vilkår*. Trondheim: Akademika.
- Andersen, Unn Conradi. (2014). *Når margin blir mainstream: forhandlinger av ekteskap, foreldreskap og slektskap i mediene* (Doktorgradsavhandling, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi). Universitetet i Oslo, Oslo.
- Bioteknologirådet. (2020). Assistert befruktning. Hentet 8. April 2021 fra <https://www.bioteknologiradet.no/temaer/assistert-befruktning/>
- Bratberg, Øivind. (2017). *Tekstanalyse for samfunnsvitere* (2. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Bufdir. (2015, 28.03.2017). Retten til et familieliv. Hentet 8. April 2021 fra https://www.bufdir.no/lhbt/LHBT_i_lovverket/LHBT_i_lovverket_Retten_til_et_familieliv/
- Bufdir. (2021). Familie, foreldreskap og barn. Hentet 4. mai 2021 fra https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/lhbt/q/Barn_oppvekst_og_familie/
- Det norske akademis ordbok. (u.å.). Kjernefamilie. I. Hentet fra <https://naob.no/ordbok/kjernefamilie>
- Grindheim, Jan Erik, Heidar, Knut, Strøm, Kaare & Baldersheim, Harald. (2020). *Norsk politikk* (2. utgave. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Kirke- undervisnings- og forskningsdepartementet. (1996). *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*. Oslo: Nasjonale læremiddelsenter. Hentet fra <https://www.nb.no/nbsok/nb/f4ce6bf9eadeb389172d939275c038bb?lang=no#73>
- Kitterød, Ragni Hege. (2016). Mot et symmetrisk foreldreskap? I Ivar Frønes & Lise Kjølrsrød (Red.), *Det norske samfunn* (7. utg.). Gyldendal akademiske.
- Kitterød, Ragni Hege, Lyngstad, Jan, Nymoen, Erik H. & Wiik, Kenneth Aarskaug. (2014). Flere barn har delt bosted. *Økonomiske analyser*. Hentet fra https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/173635?
- Myrset, Anne Jordal. (2011). *Haldningar til europeisk integrasjon* (Mastergrad, program for lærerutdanning). NTNU.
- NOU 1976:12. (1976). *Familiebeskatning* (8200702820). Oslo: Universitetsforl. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2012092706146
- NOU 2020:14. (2020). *Ny barnelov - Til barnets beste*. Barne- og familiedepartementet.

- Schiefloe, Per Morten. (2017). *Mennesker og samfunn : innføring i sosiologisk forståelse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Skirbekk, Sigurd, Kjølørød, Lise & Schackt, Jon. (2021). Familie. Hentet 11. april 2021 fra <https://snl.no/familie>
- Statistisk sentralbyrå. (2021a). 05709: Barn som opplevde separasjon. I. Hentet fra <https://www.ssb.no/statbank/table/05709/tableViewLayout1/>
- Statistisk sentralbyrå. (2021b). 06204: Barn 0-17år, etter antall foreldre i familien, foreldrenes samlivsform, hjemmeboende søsken og barnets alder 2001-2020. I. Hentet fra <https://www.ssb.no/statbank/table/06204/>
- Statistisk sentralbyrå. (2021c). Ekteskap og skilsmisser. Hentet 11. april 2021 fra <https://www.ssb.no/ekteskap>
- Syltevik, Liv Johanne. (2021). Familie og ulikhet. I Sigmund Grønmo, Ann Nilsen & Karen Christensen (Red.), *Ulikhet : sosiologiske perspektiver og analyser*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tømmerås, Ane Margrete. (2021). Andelen samboere fortsetter å øke. Hentet 13. april 2021 fra <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/andelen-samboere-fortsetter-a-oke>
- Aarseth, Helene. (2018). Familie og intimitet i endring - sosiologiske perspektiver. *Fokus på familien*, 46(2), 84-102. <https://doi.org/10.18261/issn.0807-7487-2018-02-02>